

СТОРІНКИ З МИНУЛОГО

Червень
2025 р.

видання дрогобицьких краєзнавців Число 6 (38)

МІСЯЧНИК ІСТОРІЇ, КУЛЬТУРИ ТА ПОБУТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ І ЇХ ЗВ'ЯЗОК З ЖИТТЯМ НАРОДУ

(мовою оригіналу)

Народні пісні мають для нас велике значіння через те, що вони тісно вяжуться з життям народу і дають його вірне зображення. В прекрасних піснях виспівав народ журбу матері над колискою дитини, щирю любов молодечу, страждання зраженої дівчини, тугу відданиці, жаль батька-матері, що дають свою дитину в чужі руки на непевну долю, горювання жінки, що її чоловік-нелюб зневажає, або недобра свекруха поневіряє, бідкування удови, що «дрібними слізеньками ріллю промочила», плач сирітки на гробі матері – усе-усе життя людське від колиски до гробової дошки зі своїми турботами й радощами, мов у дзеркалі, відбилосся у наших народних піснях. А що життя нашого бідного селянина гірке – не

солодке і не багато в ньому хвиль радости, ба й цілий наш народ, відколи тямить себе, не зазнав кращої долі, то-ж і пісні народні мають переважно сумовиту закрутку, наводять на душу якусь тяжку задуму над людською долею.

Не раз дівчата й матері аж плачуть, співаючи жалібних пісень про розлуку милого з милою, про молодого козака чи жовняра, що пішов на війну та вже й не вернувся. Або жовнярі не тужать у піснях за рідними сторонами та за тими дорогими головами, що їх розлучила з ними тяжка військова служба?

Та не тільки про теперішнє життя співають народні пісні: декотрі з них походять з глибокої старовини, з тих дуже давніх часів, коли наші предки були ще поганями та віддавали богу честь силам природи і небесним тілам: сонцю, місяцеві, зорі, грому, як на це вказують наші колядки, щедрівки, веснянки або гагілки та купальські пісні. Є у нас також багато таких пісень, у котрих говориться про походи воєнних дружин у далекі краї по здобич, співається про давніх князів і бояр, про напади Татарів і Турків, про війни козаків з Поляками і Москалями, про панщинну неволю, про тяжку рекрутчину: усі ті пісні зображають нам давнє життя нашого народу, малюють живими фарбами нашу давню бувальщину, ті пісні говорять нам, хто ми,

Чиї сини, яких батьків.

Ким, за що закуті.

Оце-ж бачимо, що народні пісні – це не пуста забавка молодого віку: у піснях розповів народ про своє теперішнє і минуле життя, про все, що його тішить і що йому долягає, у піснях висповідався народ із усіх своїх скорбот і радощів, розкрив у них всю свою душу.

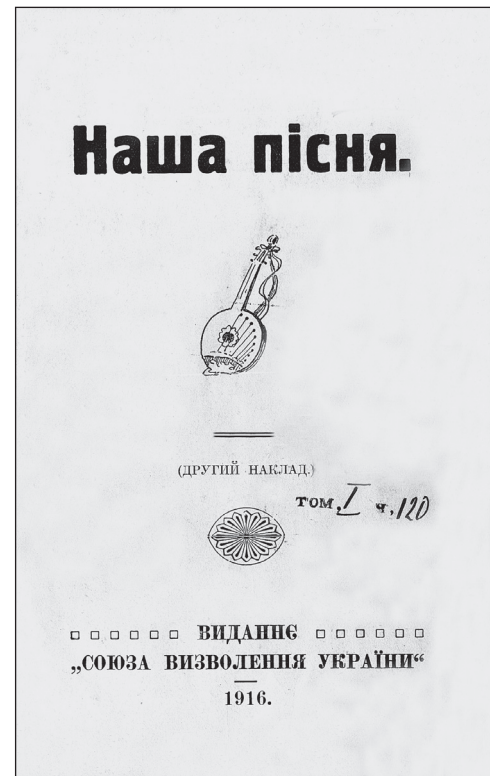
Коли в дзеркалі бачить чоловік відбиття свого зверхнього вигляду, то в піснях знаходимо відбиття нашої духовної істоти, бо звісно, який народ, такі його пісні.

Учені люди, як Максимович, Метлинський, Куліш, Чубинський, Драгоманів, Головацький і інші позаписували десятки тисяч українських

Збірник стрілецьких, історичних (козацьких), побутових, обрядових, жартівливих пісень.

Видавнича кооператива «Червона Калина». Львів, 1937 р.

народних пісень та видавали їх у друкованих збірниках, які доказують, що Українці мають чи не найбагатшу народну поезію поміж народами Європи. Треба ще додати, що український народ співає багато таких пісень, яких ще й досі не записано. При порядкуванні такої великої маси народних пісень не легко буває завести якийсь прозорий розклад, щоб усякій пісні визначити відповідне місце. Хоча чи подати хоча б поверховий погляд на цю неперебрану скарбницю наших народних пісень, ділимо увесь пісенний матеріал на оцих п'ять головних відділів:

А. Пісні обрядові і релігійні, як колядки, щедрівки, веснянки або гагілки, пісні купальські й обжинкові.

Б. Пісні історичні і політичні, як козацькі, гайдамацькі, рекрутські, панщинні.

В. Пісні станові, як чумацькі, ремісницькі.

Г. Пісні з життя родинного і особистого, як весільні, любовні.

Ґ. Пісні мандрівні, як баяди про забиття жінки чоловіком за намовою матері і т. и.

Найбільше значіння мають історичні і політичні пісні. До цього розряду зачисляють не тільки пісні про історичні особи і події, нпр. про Хмельницького, про знесення панщини, але й усі такі пісні, що в них відбилися зміни громадського ладу, родинного життя і релігійного світогляду.

Філярет КОЛЕССА

*А. Крушельницький. Восьма читанка.
Київ-Відень-Львів, 1922 р., С. 401-402.*

УКРАЇНСЬКЕ ВЕСІЛЛЯ

(мовою оригіналу)

Коли парубкові прийде пора одружитися, й коли він знайде собі дівчину по серцю, вродливу ще й до того господиню, і коли вони змовляться між собою побратись, тоді з дозволу дівчини до її батьків на переговори приходять його мати й сестра. Зговорившись через свою матір з батьками молодої, молодий через деякий час іде до нареченої з старостами. Не йдуть вони одразу до хати, а просять їх впустити. Ввійшовши з дозволу до хати без молодого, вони ніби то шукають куниці, яка буцімто забігла в це подвір'я і нарешті

знаходять дівчину. З цього моменту традиційний і гумористичний жарт перемінюється на серйозне сватання. На другий день або через кілька днів відбуваються заручини; тоді вирішують, де й коли має бути весілля.

Перед весіллям в суботу по обіді дружки молодої йдуть у садок і виломлюють там невеличке деревце, або гарну гилячку, зимою – соснову, літом – яблуневу, грушеву, або вишневе гильце (вильце) вносять до хати і затикають у хліб [коровай], що лежить на столі, кожний пагінець-

Гуцульські свати. Фото М. Геллера. Надвірна, 1929 р.

гілочку, вбирають невеликими китицями із калини, вівса, барвінку, чорнобривців і др. квіток та хлібових рослин, перевивають їх кольоровими нитками, шовком чи биндами; до гілячок приліплюють невеличкі засвічені воскові свічечки. Поміж гілячок гильця кладуть трохи жита, іноді гильце буває так прибрано, що й листя не видно – самі квітки. Гильце завжди ставиться на протилежному від покуття кінці стола, де стоїть воно увесь час. Почесне місце у весільному обряді займає коровай та його зготування. З короваем зв'язується достаток, багатство молодих: «скільки пар робило коровай, щоб стільки пар молодий мав волів».

Наближається шлюб молодих. Дівчата прибирають молоду до шлюбу, в той час приходять від молодого музики і грають молодій на добридень. В ту саму пору до шлюбу готується молодий. В момент шлюбу в церкві молода турбується про те, щоб у майбутньому досягнути впливу на свого чоловіка; віруючи в чудодійну силу деяких забобонів, що цілі століття живуть серед народу, молода самим пильним способом переводить ці чарівні прийоми в життя: старається першою стати на рушник, постелений в церкві перед аналоєм, свою руку кладе поверх руки молодого.

Після шлюбу молоді йдуть (їдуть) до хати батьків молодого, де їх батьки зустрічають і благословляють. В ту хвилину в хаті для молодих готують на покуті посад, застелений кожухом, оберненим догори вовною. Молоді сідають на посад і всі обідають. Після обіду, співів, молоді направляються до батьків молодого, тут усі виходять на подвір'я у певному порядку, де на ослоні стоїть діжа, на якій лежить хліб і сіль. Молодий з боярами стає перед хлібом, а в той час із хати виходить його мати у виверненому кожусі і в шапці і несе в пелені овес, горіхи, зернята соняшникові і гарбузові та дрібні гроші, обходить навколо діжі, за нею йде молодий, за ним бояри; на кінці або поруч з матір'ю йде світилка і тримає в руці волошки, в середині яких знаходиться

дерев'яна шабля, засвічена свічка і цілушки хліба.

Після цієї церемонії молодий, прийнявши від молодого подарунки, бере в свою чергу подарунки для молодого та її родичів (для матері чоботи) з хлібом і гильцем їде до молодого зі своєю дружиною з музикою і співами. Цей похід виступає у такому порядку: попереду всіх їде молодий з старшим дружбою, за ним всі бояре йдуть парами, за їх останньою парою якби дружиною молодого їде музика, а за музикою батьки й родичі молодого. Коли цей похід підійде до воріт молодого, застає їх зачиненими. По обидва боки воріт стоїть багато парубків і з піднятими палицями у гору не пускають походу молодого в подвір'я. Спочатку дружина молодого проситься, щоб її пустили – нічого не помагає; тоді починають бій і беруть ворота силою. Велика кількість оборонців воріт дають сильний опір, після чого поїзжане приступають до мирних переговорів. Під час цієї боротьби й переговорів два старости з поїзда молодого перелазять через ворота у подвір'я молодого і після деяких церемоній входять до хати молодого і дають хліб, калачі, їм відповідають, що не знають, хто вони за люде; ті кажуть: «Ми йдемо з Туреччини руському царю служити, а соцький квартиру тут показав». Оборонці нареченої – брати або чотири хлопчики з палицями – вступають з ними в боротьбу.

– «А то що таке за козаки у вас?» – питає дружба, показуючи на оборонців молодого. – «Це наші воїни», відповідають йому.

– «А ну, нехай покажуть свою храбрість!» – кажуть всі разом, і дружба і старости починають з ними бій; інші родичі заходять боярам з-за плечей і рушниками вяжуть їх зі словами: – «Ви розбіяки»... і як би беруть їх у полон. Через всю цю церемонію в хаті молодого молодий стоїть у сінях і чекає, поки теща на прийде до нього з даниною (подарунками або хлібом і горілкою).

Наступає момент покриття голови молодого. Молода при тому тяжко плаче, бо настає хвиля

Гуцульське весілля.

Худ. Казимир Сіхульський. Краків, 1920-ті рр.

розставання зі всім тим, що найкраще звязувалося з життям дівочим. В момент покриття молода силкується не дати покрити свою головоньку і цим показує, як тяжко розлучатись з дівуванням. З великими труднощами її покривають. Перед тим, як молодий має везти молоду до себе, наступає також тяжка хвиля для молодої – її розставання з подругами.

Молодий везе молоду до себе, їх зустрічають з хлібом і сіллю й ведуть у хату. Молода, пере-

ступивши через поріг хати мужа, виймає з підполи чорну курку і кидає її під піч. Молодих просять за стіл, вгощають, а бояре переносять до комори придане молодої. З цього часу молода залишається у мужа і вступає в ролю господині. На протязі всього весілля співають пісні весільні і в деякі моменти танцюють.

Л. Білецький. *Історія української літератури. Каліш, 1923 р., С. 26-28.*

МОСКВОФІЛЬСТВО Й ТАЛЕРГОФ

Перша світова війна (1914 – 1918) докорінно змінила карту Європи. Розпадалися імперії, створювалися нові держави. Під час тієї, на той час найкровопролитнішої війни, у Сирії (Австрія) для **москвофілів** був створений концентраційний табір Талергоф (1914 – 1917). Оскільки ця імперія воювала з Росією, то його створення виглядає цілком прийнятним. Хто ж такі москвофіли? Це «**щирі**» галичани, які не так за переконаннями, як за російські гроші, пропагували на своїй землі так званий «**русский мир**». Галичина, яка в силу історичних обставин не була підконтрольною москві, а входила до складу Австрії, не давала спокою москалям.

Починаючи з другої половини XIX ст. москвофільство набуло тут значного поширення, воно своїми щупальцями оповило численні села, міста і містечка, що у подальшому стало справжньою катастрофою для багатьох галичан, які досить лояльно ставилися до австрійської влади. Доходило до того, що цілі села ставали москвофільськими! До таких, наприклад, належить село Лішня, що біля Дрогобича, про це згадує уродженець цього села, краєзнавець Петро Сов'як. Тут навіть зберігся пам'ятник «В пам'ять щасливого повороту з Талергофа в році 1915» (про нього мова нижче). Росія не жаліла коштів та засилала своїх агентів на наші терени з метою пропаганди «русского мира».

На жаль, це спрацювало і москвофільство навіть опанувало Ставропігію¹ та Народний Дім у Львові, а також значну частину духовенства по всій Галичині.

Виникає цілком слушне запитання – чому ж австрійська влада спочатку дивилася, так би мовити, крізь пальці на цю загрозу? Відповідь знаходимо в газеті «Українське слово» від 17 серпня 1917 р., С. 2 (мовою оригіналу); «*Певне нашим читачам уже відомо, що самодержавна Росія під-*

держувала грішми животіння в Галичині так званого «москвофільства». Сих ренегатів української національності й запроданців «білого царя» Австрія терпіла до війни з двох причин. Перша – конституція, яка вимагала терпіти, поки не було злочину на ділі. Друга – се симпатії з боку польських верховодів, які мали свою вигоду в тім, щоб ослаблювати неприємних їм Українців, розбиваючи їх на два ворожих табори, з яких москвофілів вшехпольські партії піддержували на виборах до парламенту й сойму.

Як тільки в повітрі майнуло слово «війна», зразу же по цілій Галичині почалися масові арешти галичан-москвофілів.

Але не тільки москвофілів, яких Австрія трактувала як ворогів держави, – остре політичне становище використали вороже настроєні впливові польські сфери й почали просто нестямно доносити на всіх Українців взагалі, почали зводити політичні рахунки».

Як бачимо, поляки не стояли осторонь, а з метою вбити клин між українцями, підтримували

Відзнака пам'яті ув'язнення у Талергофі, 1920 – 1930-ті рр.
Ø 28 мм.

¹ Ставропігієцьке братство у Львові при церкві Успення Пречистої Діви, найвідоміше з українських братств, засноване у XV столітті. Утримувало друкарню, школу та лікарню.

Пам'ятна відзнака з нагоди відкриття пам'ятника жертвам Талергофа у Львові, 1933 р. Ø 26 мм.

москвофілів. Зрештою, безпідставно доносили й самі українці, бо теж зводили рахунки зі своїми співвітчизниками, і не тільки політичні. Саме цими факторами можна пояснити те, що чимало невинних галичан потрапляли до цього табору. Доноси набули масового характеру.

«В Галичині, де йшла війна, почали арештовувати спершу українців-москвофілів, а опісля всіх українців, без розбору. Арештовували спершу урядовці, а за ними й військова влада. Найменший донос, хоч би зовсім безпідставний, давав привід до слідства, до невиправданих засудів, а то й приносив із собою кару смерті. Бувало й таке, що й без засуду вішали, чи розстрілювали зовсім невинних людей»².

Дмитро Дорошенко так описує тодішні події (мовою оригіналу): *«Особливо вславивсь своїм страшним режимом табір Талергоф в Сирії, де тримано коло 12.000 людей. Тут були старі діди, жінки, діти, священники, інтелігенти, а найбільше селяне. Були тут, певна річ, і переконані «русофіли» (в ідейному розумінні), але більшість була сіра маса, жертви дикої сваволі й насильства. Багато людей мучилось цілі роки, багато від страшних умов життя опинялось замість людського суду – перед судом Найвищого Судді!...*

Та й роздивитись в причинах арешту часами бувало важко: арештовував який-небудь жандарм, або поліцейний комісар, що потім десь пропадав у метушні евакуації. Документів, здебільшого, не залишалось ніяких. Але власти тримались того погляду, що коли людину заарештовано, то значить за діло. А тому – сиди. І людина сиділа, себто мучилася, аж поки смерть од тифу, або іншої нажитої в тюрмі чи таборі хвороби не визволяла її, або що траплялось дуже зрідка – поки

згодом родичам або приятелям арештованого не удавалось довести не тільки його повну невинність, але найбільш глибоку лояльність, або навіть австрійський державний патріотизм. Але значно більше, ніж арештованих, було просто повішених одступавшим військом. Особливо лютували з цього погляду мадяри. Так нещасливий український народ в Галичині попав між молотом і ковадлом: з одного боку його карано за русофільство, з другого – йшли «визволителі»³ і карали за «мазепинство» та «австрофільство»⁴.

Як бачимо, москвофільство принесло чимало горя й страждань і невинним українцям. Хто-зна, якби воно не мало місця на Галичині, то, цілком можливо, не був би створений і табір Талергоф...

Пам'ять невмируща

Талергоф залишив настільки помітний слід у нашій історії, що йому присвячено багато пам'яток: поштівок, значків, а також пам'ятників, які збереглися до нашого часу. Такими, зокрема, є пам'ятник у Львові на Личаківському цвинтарі, а також у с. Лішня Дрогобицького району та с. Гнила Турківського району. Вони – мовчазні свідчення болю, перенесеного галичанами під час Першої світової війни.

Пам'ятник жертвам Талергофа во Львові 1933.

Пам'ятник жертвам Талергофа у Львові. Поштівка 1933 р.

Пам'ятник у с. Лішня

Дрогобицького району. 1928 р.

При виїзді в напрямку Самбора на сільському подвір'ї споруджено пам'ятник з нагоди повернення з Талергофа. Це рідкісна композиція – Богородиця мізерикордія зі святими. Скульптура виготовлена з вапняку висотою приблизно 4 метри. Зліва направо висічені святі Петро, Стефан, Лаврентій, Миколай, Марія Єгипетська.

³ З вересня 1914 р. до середини травня 1915 р. Галичина була окупована москалями.

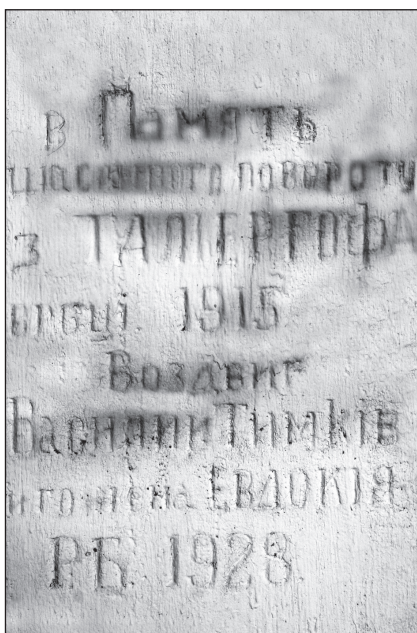
⁴ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914 – 1918). Галицька Руїна 1914 – 1917., Ч. 1. – Львів, 1923 р. В-во «Червона Калина», С. 27 – 28.

² Терлецький О. Історія України від 1782 до 1917 р. – Львів, 1936 р., С. 90. Накладом товариства «Просвіта».

Внизу – святий Василій. Очевидно, вони – покровителі людей, котрі повернулися з табору. Збоку напис: «В память щасливого повороту з Талергофа в році 1915. Воздвиг Василий Тимків и его жена Евдокия Р. Б. 1928».

Пам'ятник у селі Лішня Дрогобицького району. Споруджений у 1928 р. з нагоди щасливого повернення з Талергофа.

Напис збоку на пам'ятнику в селі Лішня Дрогобицького району: «В память щасливого повороту з Талергофа в році 1915. Воздвиг Василий Тимків и его жена Евдокия Р. Б. 1928».

Пам'ятник у с. Гнила Турківського району. 1929 р.

На одному з подвір'їв села споруджено пам'ятник жертвам Талергофа. Це композиція Розп'яття з престоячими св. Іваном і св. Марією висотою приблизно 3,5 метра. Оригінальне Розп'яття не збереглося і з часом замінене на металеве. На хресті вказаний рік спорудження – 1929. Знизу прикріплена металева таблиця із написом: «Мученикамъ за Русь Святую. Жертвамъ Талергофа. Пам'ятникъ той создали жители села Гныла».

Пам'ятник жертвам Талергофа, споруджений у 1929 р. у с. Гнила Турківського району.

Металева таблиця, прикріплена до пам'ятника.

Подав Володимир САДОВИЙ

ТАНОК ЦАРЯ ПІД ЧАС НАЙБІЛЬШОЇ КАТАСТРОФИ СВІТА

АБО ЯК ЗА ЦАРСЬКІ ПОДАРУНКИ
МОСКОВИТИ ТОПТАЛИ ОДИН ОДНОГО
(мовою оригіналу)

«Мы великий русский народ» – так віддавна полюбляють стверджувати московити. Однак усім відомі визначальні риси «великого народа» – лінивість, неохайність, безпробудне п'янство та бажання принижувати інших. До цього варто додати безмірну покірність та охоту до чужого добра. Про все це досить красномовно ще у XIX ст. писав протоієрей Г. Дебольський. В часописі «Странникъ» (1873), який виходив у Петербурзі, надрукована його стаття «Недостатки русскаго народа» (С. 62–73), в якій він досить влучно і детально охарактеризував російський народ, підкреслюючи недоліки московитів, які притаманні їм здавна. Як російська цензура це не помітила, залишається незрозумілим (див. «Сторінки з минулого», Ч. 2., червень 2022 р.).

Коли цар Микола II оголосив про роздачу подарунків з нагоди своєї коронації, зчинився справжній безлад. Для народу, який не звик працювати, це було щось неймовірне, поїзди до столиці були вицентровані бажаними бути обласканими монархом. Побачити царя-батюшку, та ще й отримати, можливо навіть з його рук, подарунків, для багатьох було заповітною, майже нездійсненною мрією. Порив, з яким московити кидалися на хліб та ковбасу, підкреслює рівень їхнього життя. Зрештою, щось подібне бачимо і сьогодні, під час кривавої російсько-української війни, коли окупанти не гребують нічим.

З цього можна зробити висновок, що московія є, мабуть, єдиною «державою», в якій з плином часу нічого не змінюється.

Володимир САДОВИЙ

Останній цар Росії Микола II вступив на престол у 1894 р., проте його коронація відбулася в Москві щойно два роки пізніше, 13 травня 1896 р. по старому календарі.

Найближчі дорадники намовляли царя вибрати інший речинець для такого величавого свята, бо тринадцятка могла би виявитися для нього нещаслива, однак цар сміявся з цього забобону.

– Що ж – казав Микола, хай і тринадцятка, але зате вівторок, а він, кажуть, щасливий день у тижні. Отже одного дня щастя й нещастя; значить на двоє баба ворожила.

Як знаємо, то та тринадцятка була для царя справді дуже нещаслива, бо ж його панування перервали у 1918 р. вистріли большевицьких мавзерів. Лиха ворожба сповнилася доволі скоро, бо того самого дня. День Коронації царя Миколи II був не тільки днем величавої паради, але і днем велетенської катастрофи, під час якої **втратило життя кілька тисяч осіб.**

У великому, старому московському соборі горіло кілька тисяч свічок, в їх дрижачому блиску мерехтіли золотом та каменями висаджувані бані та творили для багатотисячної юрби небуденне видовище. На тому тлі мінився дорогий

Цар Микола II (1868 - 1918),
останній з династії Романових.

одяг вибагливих жінок та однострої ріжних послів і дипломатів. На окремому, вибитому багряним оксамитом підвищенні, стояли два золочені престоли. Усе те творило прегарну симфонію світла, кольорів і багатства, яким могла почванитись тільки стара, зарозуміла передвоєнна Росія.

Новий цар бажав у тому дні виявити свої почування до престолюддя й тому вирішив, що

не лиш багаті й визначні люди можуть забавлятися того дня, але танці й забави повинні бути доступні для всіх без винятку. Отже улажено забаву на велику міру. Йдучи слідом Бориса Годунова, цар Микола забажав роздати подарунки селянам, яких стягали на забаву з найдалших частин держави.

Веселе містечко.

На великому Ходинському Полі уладили щось у роді Люнапарку. Цар і цариця мали там роздавати дарунки, що склалися з одного фунта білого хліба, барвистої хустки на голову, пів фунта ковбаси, лакоминки та чаші з царськими ініціалами. Тоді приладжено 40 тисяч таких пачок, бо організатори надіялися великого збіговища селян.

Однак в дійсності зїхалося багато більше селянства. Вже за тиждень перед коронацією з усіх усюдів царської Росії, днем і ніччю приїздили до Москви окремі поїзди, навантажені цікавими, які хотіли побачити незвичайне видовище. Селяни відбували далеку подорож, стоячи по кільканадцять годин на ступнях поїзду. Це ж була не яка-будь нагода побачити зблизька «батюшку-царя» та ще й дістати від нього дарунків.

День перед коронацією міністр царського двора дістав вістку, що наплив селян щораз більше та що слід негайно змобілізувати всі засоби обережності, щоб не допустити до катастрофи. Міністр звернувся негайно до влади, домагаючись, щоб визначити окремі військові відділи. Однак військо не погодилось на те, вважаючи свою участь у характері сторожів образою царя. Хай, мовляв, нарід бавиться без перепон! На другий день, 13 травня 1896 р., в год. 10 ранком мали отворити «веселе містечко», від якого юрбу відділював глибокий на 50 м. рів. Кожний, хто переходив містком на «площу забав», мав дістати дарунок. Та як вдержати владі непроглядну юрбу, що не слухає ніяких приказів, ні вказівок? Хто був би ждав терпеливо на свою чергу, що відтак може виставитися на кпини сусідів, якби так через спізнення не дістати дарунку? Адже заздальгідь говорили, що не стане для всіх дарунків.

Люди не спали цілу ніч, коли-ж стало світати, юрба стояла над глибоким ровом, її ледви стримувала горстка поліцаїв, які хоч і робили все, що могли, проте не могли вдержати стихії мас. Перші ряди наближались до греблі. Не помогли

ніякі прикази, ні погрози. Очевидно, вина того всього, що трапилось, спадала на плечі російської влади, яка ніколи не вмiла виявити відповідної проворности, як обходитися з юрбою.

Раптом розійшлася вістка, що не стане для всіх чарок. Ніхто не знав, хто перший пустив серед маси таку жахливу у своїх наслідках вістку. За нецілу хвилину юрба перервала постерунки, які загороджували доступ до «площі забав», столочила поліцаїв і, нічим уже нестримувана, рванула вперед. Хто мав щастя, той дістався на площу, інші попадали до глибокого рову, вбиваючися на місці. Та на тому не кінець, бо властива катастрофа скоїлася щойно на «площі забав». Усі, які перейшли через рів, кинулися вперед, домагаючись видачі дарунків. Організатори нещасної імпрези знову стрілили нову дурницю, бо кинули між маси кілька пачок. У задних рядах счинився переполох, бо безліч розшалілих селян побоювалося, що для них не стане дарунків. Почалося немилосердне топтання по тих, що попадали. Старці, жінки й діти падали на землю і їх притолочували великі селянські чоботища. Зойки ранених мішалися з вигуками розлючених мужиків, яких ніщо не здержувало від здобуття царської чаші і пів фунта ковбаси з колачем. Все те тривало всього п'ятнадцять хвилин, однак й того було доволі, **щоб на смерть затоптати – на основі офіційного обчислення – 1138 осіб, у дійсності число нещасних жертв було більше, як три тисячі осіб!** Щойно у трагічному моменті стягнули козаків, які прогнали нагайками царських гостей.

Важко уявити собі більш трагічний контраст: з одного боку шумні паради, коронація, з другого – одна з найбільших катастроф світа.

Найбільш цікаве закінчення тієї несамовитої події. Того самого дня, вечором, мав відбутися величавий бал, що його улаштував французький посол у Москві з нагоди коронації. Незважаючи на вражіння, яке викликала несамовита катастрофа, не вдалося відложити балю. Навіть Микола II був на тому балі з дружиною.

– Що ж – говорив цар – володар мусить бути теж добрим актором, який виступає в комедії навіть тоді, коли серце крається з болю.

В той час, коли з Ходинського Поля збирали столочені трупи, недалеко, у рясно освічених салях, достойні гості безжурно гуляли.

Ось так виглядала коронація останнього царя Росії. У крові почалася і у крові скінчилася.

Газета «Діло». – Львів, 4 січня 1939 р., С. 6.